

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

В.І. Ткачук,
доктор економічних наук, професор,
К.В. Шевчук,
аспірант,
Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено основні положення щодо організації переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання. Обґрунтовано екологізаційні напрями сільськогосподарського виробництва та організаційно-економічного механізму її реалізації. Ідентифіковано етапи переходу підприємств різних форм господарювання до сільськогосподарського виробництва на екологічній основі. У контексті великотоварних та дрібнотоварних підприємств запропоновано виділяти організацію спеціалізованих підприємств малих форм господарювання, створення внутрішньогосподарських виробничих підрозділів та екологічно орієнтоване сільськогосподарське виробництво. Визначено домінуючі заходи переходу на екологічне виробництво в розрізі різних аграрних формувань.

Ключові слова: екологізація, сільськогосподарське виробництво, стратегічні напрями, екологічна продукція.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасний стан економіки аграрного сектора, що склався у першій половині ХХ століття у багатьох країнах світу, об'єктивно вимагає переходу на інтенсивні методи господарювання із широким використанням засобів хімізації і проведенням меліорації земель. Однак використовувалися ці методи однобічно, лише для отримання економічних результатів, а тому завдали шкоди екології, що призвело до антропогенних руйнівних наслідків: деградації ґрунту, зниження його родючості і, як наслідок, до погіршення якості продукції і стану навколишнього середовища.

За таких умов суперечності, які виникли між економічною доцільністю та екологічною безпекою, потребують перегляду техногенної концепції розвитку АПК, що зумовлює необхідність розробки комплексної природоохоронної стратегії, орієнтованої на узгоджене вирішення економічних і екологічних проблем у сільському господарстві. При цьому, основним напрямом розвитку сільськогосподарських підприємств має стати екологізація усіх виробничих процесів.

Багато вітчизняних науковців ХХ століття займалися проблемою ведення землеробства на екологічній основі, їх розробки склали підґрунтя концепції екологізації землеробства, що спрямована на збереження і підвищення родючості ґрунтів за рахунок впровадження технологій обробітку сільськогосподарських культур із застосуванням біологічних і механічних засобів захисту рослин, використання енергозберігаючої системи машин та біологічного азоту як добрива.

Особливу увагу цьому приділяли Р.М. Безус,

Н.В. Зіновчук, А.С. Малиновський, О.О. Прутська, О.Л. Попова, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк, В.М. Трегобчук, М.М. Федоров тощо.

Проте нині недостатньо розробок щодо організації переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання. А тому існує необхідність розробити науково обґрунтовану стратегію екологізації сільськогосподарського виробництва та організаційно-економічний механізм її реалізації в різних аграрних формуваннях.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних, методологічних та прикладних положень щодо екологізації сільськогосподарського виробництва.

Методологія дослідження базується на системному підході до вивчення еколого-економічних аспектів екологізації сільськогосподарського виробництва. У процесі дослідження використовувалися метод теоретичного узагальнення та аналізу і синтезу – для вивчення теоретичних основ процесу екологізації; різноманітні прийоми економіко-статистичного методу – при опрацюванні наочної ілюстрації досліджуваних явищ; абстрактно-логічний – для узагальнення результатів досліджень та формулювання висновків.

Результати досліджень. Щодо сільськогосподарських підприємств, то, на нашу думку, екологізація є напрямом розвитку сільського господарства, в основі якого лежить освоєння екологічних методів господарювання, що забезпечують розширене відтворення природних і антропогенних ресурсів за рахунок формування стійких еколого-економічних систем.

Під стійким розвитком еколого-економічної системи необхідно розуміти діяльність, спрямовану на збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції

через створення стійкого агроландшафту за використання екологічних методів господарювання на основі впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства, раціонального залучення до господарського обороту і підвищення ефективності використання природних, матеріальних і трудових ресурсів сільської місцевості.

Проблема екологізації вимагає проведення комплексних міждисциплінарних досліджень, а тому необхідно визначити універсальні методологічні підходи до формування механізму організації переходу на екологічні методи господарювання, що можна реалізувати через орієнтацію на методологію системного підходу. Враховуючи, що сільське господарство є системою, керованою одночасно природними і соціальними процесами, тісно пов'язаними з економікою, пропонується екологізацію розглядати як систему взаємозв'язаних процесів (рис. 1).

Авторами обґрунтовано організаційно-технологічні та соціально-економічні чинники, що визначають перехід до екологічного сільськогосподарського виробництва (табл.1).

Організаційно-економічний механізм переходу сільськогосподарських підприємств на екологічні методи господарювання ми уявляємо як послідовність етапів і комплексів заходів, що забезпечують екологічну безпеку виробництва (табл. 2).

При створенні спеціалізованих екологічних підприємств малих форм, виробництво в них має бути організоване відповідно до вимог стандартів із повним виключенням засобів хімізації та використанням біологічних систем добрив і захисту рослин.

Таблиця 1

Чинники доцільності переходу до екологічного сільськогосподарського виробництва

Організаційні	Економічні	Технологічні	Соціальні
Організаційно-правові форми підприємств і господарювання	Правові засади землеводіння і землекористування	Адаптація систем землеробства до умов ландшафту	Фізіологічно повноцінне харчування
Створення спеціалізованих підприємств	Попит на екологічну продукцію	Альтернативні технології: біологізація систем добрив і захисту рослин	Висока якість життя і навколишнього середовища
Раціональна організація території	Управління якістю продукції і цінова політика	Ресурсозберігаюча система машин	Оптимізація зайнятості сільського населення
Розвиток екологічної інфраструктури	Формування регіональних програм розвитку екологічного с.г.	Агроекологічна оцінка земель	Формування екологічної свідомості населення
Формування системи управління екологічним виробництвом	Підвищення конкурентоспроможності продукції	Введення багатопільних ґрунтозахисних сівозмін	Удосконалення підготовки кадрів
Створення інноваційних формувань	Формування ринку екологічної продукції	Диференційований обробіток ґрунту	Охорона природних ресурсів
Диверсифікація виробництва	Мінімізація витрат на виробництво	Протиерозійний обробіток ґрунту	Розвиток екологічної та соціальної інфраструктури

Таблиця 2

Етапи переходу підприємств різних форм господарювання до сільськогосподарського виробництва на екологічній основі

Етапи переходу	Дрібнотоварне виробництво (створення спеціалізованого екологічного підприємства)	Великотоварне виробництво (сільськогосподарські підприємства)
Перший	Розробка бізнес-плану переходу до екологічного виробництва	Оцінка ресурсного потенціалу регіону та окремого підприємства
Другий	Вибір варіанту переходу (підприємство в цілому, окрема галузь, внутрішньогосподарський підрозділ)	Еколого-економічна оцінка земель на території підприємства
Третій	Подача заявки до сертифікаційної організації та підготовка пакету документів для проходження сертифікаційних процедур	Розробка проекту раціонального використання сільськогосподарських угідь на основі запровадження адаптивно-ландшафтної системи землеробства
Четвертий	Проходження періоду конверсії (організація технологічного процесу відповідно до стандартів екологічного агровиробництва)	Розробка та економічна оцінка структури посівних площ, визначеної екологічно ефективними сівозмінами
П'ятий	Проведення маркетингових досліджень	Розробка проекту раціональної організації ріллі з урахуванням агроекологічної типізації земель
Шостий	Сертифікація виробництва на право використання товарного знаку «екологічний продукт»	Організація сівозмін на екологічній основі та освоєння ресурсозберігаючих технологій
Сьомий	Збут продукції	Економічна оцінка проекту

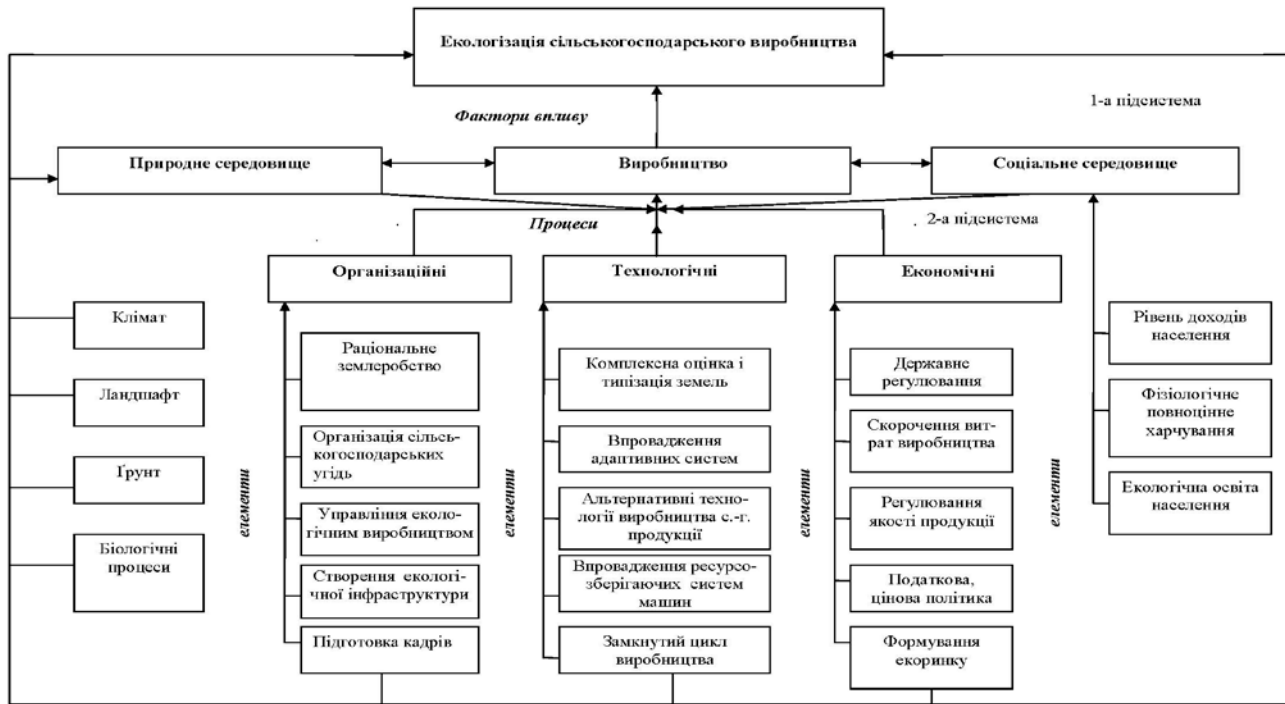

Рис. 1. Сутність і складові елементи екологізації сільськогосподарського виробництва

Для цього підприємству необхідно здійснити низку заходів, а саме: визначити товарну продукцію відповідно до вимог ринку; вибрати варіант переходу на екологічне виробництво; скоригувати його організаційну структуру; підготувати фахівців; розробити та освоїти нові технології виробництва; визначити канали збуту екологічної продукції з урахуванням попиту в умовах регіону. Як свідчить досвід, варіантів переходу на екологічне виробництво може бути декілька: підприємство (господарство) в цілому; окрема галузь виробництва (рослинництво, тваринництво); внутрішньогосподарський підрозділ; трансформація сівозмін.

У великих сільськогосподарських підприємствах як організаційно-технологічна основа переходу автором пропонується комплекс заходів щодо організації раціональної системи ведення рослинництва на основі проектування структури посівних площ, заданої екологічно ефективними сівозмінами. Основою такого механізму є оцінка земель, яка дає змогу виявити чинники, що лімітують організацію рослинництва, і розробити систему заходів щодо раціонального використання ріллі відповідно до вимог оброблюваних культур і потреб ринку.

Висновки та пропозиції. Екологізація сільськогосподарського виробництва є системою взаємозв'язаних процесів, що забезпечують взаємодію організаційно-економічних, соціальних, технологічних і управлінських заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, забезпечуючи розширене відтворення родючості ґрунту та отримання високоякісної продукції за рахунок впровадження адаптивно-ландшафтних систем землеробства на основі їх біологізації і створення спеціалізованих екологічних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Берлач Н.А. Адміністративно-правові засади розвитку органічного напрямку в сільському господарстві України. / Н.А. Берлач. – К.: Вид-во «Новая Идеология», 2010. – 398 с.
2. Дейнеко Л.В. Продовольчий комплекс України: стан і перспективи розвитку / Л.В. Дейнеко, А.О. Коваленко, П.І. Коренюк, Е.І. Шелудько; за ред. Б.М. Данилишина. – К.: Наук. думка, 2007. – 276 с.
3. Дереза В.М. Диверсифікація виробництва і капіталу як фактор стабілізації фінансового стану підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 / В.М. Дереза. – Донецьк, 2005. – 19 с.
4. Матвієнко О. С. Перспективи диверсифікації виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств / О. С. Матвієнко // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2008. – №4. – С. 121–125.
5. Трегобчук В.М. Ландшафтно-екологічне районування території України / В.М. Трегобчук // Вісник аграрної науки. – 1999. – №5. – С. 50–56.